

Володимир Короленко.

ДИВАЧКА.

— Чи швидко стація, поштаре?

— Не швидко ще, до завірюхи ледви чи доїдемо. Бач як закрутило, вітер іде.

Так видно, до завірюхи не доїхати. Під вечір стає все холодніше. Чути, як сніг під полозами поскрипує; зимовий вечір, вітер гуде в темному борі, гілля смереки простягають ся до вузької лісової дороги і грізно хитають ся в сутінку вчасного вечера. Холодно і непривітно. Візок вузький, під боки муляє, та ще тутже теліпають ся не до речі шабля та револьвер конвойних. Дзвінок виводить якусь довгу, одноманітну пісню в тон завиваня метелиці. На щастє — ось і видно одинокий огник стації на заліску гудучого бору. Мої конвойні, брязкаючи цілим арсеналом зброї, стріпають сніг. У горяче натопленій, темній, закурений хатині бідно і непривітно. Хазяйка застромлює в сьвітільник димящу скалку.

— Чи нема чого в'їсти у тебе, хазяйко?

— Нічого немає у нас.

— А риба? Річка тут від вас недалеко?

— Була риба, та мороз усю поморозив.

— Ну, картопля?

— Померала тепер картопля у нас. Нічого робити; хліба дала хазяйка, самовар на диво знайшов ся, і то слава Богу.

Погріли ся чаєм, хлібця поїли, цибульки принесла хазяйка в обичайці. А метелиця на дворі все більше розгулювала ся, дрібним снігом у вікна сипала і часами навіть сьвітло скалки здригало ся і хитало ся.

— Не можна вам буде їхати, — почувте.

— Що-ж, почувємо. Вам же, пане, нікуди тепер поспішати. Бачите, яка тут сторона, ну, а там іще гірше, вірте мені.

В хатині все замовкло. Навіть хазяйка склала свою кужіль із прядивом і уклала ся спати, переставши сьвітити скалку. Залягла темрява і мовчанка, переривана лише рвучкими ударами бурхливого вітру. Я не спав. У голові, під гомін бурі, підіймали ся й пролітали одна за другою важкі думки.

— Не спить ся, видко, пане, — сказав один із конвойних, — „старший“ — чоловік досить симпатичний, з приємним, навіть ніби інтелігентним обличчям, проворний, тямучий у своїм ділі і через те не педант. У дорозі він не уживає непотрібних утисків і формальностей.

— Так, не спить ся.

Деякий час триває мовчанка, але я чую, що й мій сусід не спить, — видко, і в його голові блукають якісь думки. Другий конвойний, молодий „підручний“ спить сном здорового, але міцно втомленого чоловіка. Часами він буркоче щось невиразно.

— Дивую ся вам, — чуєть ся знов рівний, грудний голос унтера, — народ молодий, люди благородні, освічені, можна сказати, — а так усе життя своє проводите.

— Як?

— Ех, пане. Та невже-ж ми не можемо розуміти? Добре розуміємо, що ви не в такому може життю були і не до цього змалку звикли...

— Ну, це ви пусте говорите. Діло не в тім, до чого змалку звикли, — був час і відвикнути...

— Невже-ж вам весело? — питає він із сумнівом.

— Не весело, що й казати... А вам весело?

Мовчанка. Гаврилов (будемо так звати мого собесідника) очевидячки про щось гадає.

— Ні, пане, що я вам скажу... Вірте мені, иноді буває так, що, здаєть ся, і на сьвіт не хотів би дивити ся... Через що це вже так буває, не знаю, тільки иноді як підступить, як підступить — ніж гострей тай годі.

— Служба важка чи що?

— Служба службою... Розумієть ся, не гулянка, тай начальство, треба сказати, суворе, а все таки це не через його.

— Через що-ж?

— Хто знає...

Знов мовчанка.

— Ще тепер обтерпів ся трохи, звик. Ну, і начальство не зоставляє, унтерофіцером мене назначено, штрафів ніяких не бувало, тай скоро до дому, — в одставку...

— Так що-ж?

— А ось я вам, пане, розкажу, який випадок раз зо мною був... Поступив я на службу в 1874 році, в ескадрон просто з некрутів. Служив добре, можна сказати з цілою пильністю, все більш по нарядам: у народ куди, до театру, як звичайно, самі знаєте. Грамоти добре був навчений, ну, і начальство не зоставляло. Майор у нас земляком мені приходив ся; бачучи мою пильність, кличе мене раз до себе і каже: „Я тебе, Гаврилов, унтерофіцером зроблю; чи бував ти в командіровках?“ „Ні“, кажу, „ваше високоблагородіє“. „Ну“, каже, „другим разом назначу тебе в підручні; придивись ся, — не важка справа“. „Слухаю“, кажу, „ваше в—діє, рад старати ся!“ А в командіровці я дійсно не бував ані разу, — себто з вашим братом, значить. Воно хоча, скажемо, діло й не хитре, а все-ж таки, знаєте, наказ треба переияти, тай проворність потрібна. Ну, добре... Приблизно через тиждень кличе мене черговий до начальника і ще одного унтер-офіцера викликає. Прийшли. „Вам, каже, в командіровку їхати. Ось тобі підручний, — каже унтер-офіцеру. Він іще не бував. Дивіть ся — гав не ловити, — справте ся, хлопці, молодцями; панну вам треба везти з тюрми. Ось вам наказ, завтра гроші дістанете і з Богом!“ Іванов, унтер-офіцер, за старшого зі мною їхав, а я за підручного, — ось так як у мене тепер другий жандар. Старшому даєть ся наказ, гроші він у руки дістає, напери також, розписуєть ся, рахунки веде, ну, а рядовий на поміч йому даєть ся: послати куди, за річами подивити ся або що... Ну, добре. Рано, ще досьвіта від начальства вийшли, дивлюсь: мій Іванов уже напирити ся десь устиг. А чоловік він був, просто кажучи, непідходящий, здеградували в салдати тепер. На очах у начальства унтер-офіцер як повинно бути, навіть на інших доносив, вислужував ся. А тільки геть з очий, зараз і закрутить ся, і перш над усе вижити любив.

Прийшли ми в тюрму, як слід, папір показали, стоїмо, чекаємо. Цікаво мені, яку панну везти прийдесть ся, а везти призначено нам по маршруту далеко. По цій самій дорозі їхали; тільки

в місто вона призначена була, а не в волость. От мені й цікаво, першинка, — стою, чекаю. Прочекали так приблизно в годину, поки річи її збирали, а річий усього лише вузельчик маленький, — спідниця там, тай инше, самі знаєте. Книжки те-ж були, а більш нічого в нею не було, видко не богатих родичів, гадаю собі. Виводять її, дивлюсь, молода ще, як єсть дитиною мені вдала ся. Волосся біляве, в одну косу заплетено, на щоках румянець в той час так і горів, а потім, побачив я, що бліда, як єсть біла цілу дорогу була. Так мені її жалко стало, так жалко, не знав що й робити.

Стала вона пальто одягати, кальози... Річи оглядіти звеліли, правило значить: по наказу ми повинні обдивити ся річи. „Гроші, питаємо, у вас єсть?“ — Карбованець двацять копійок знайшло ся, старший їх до себе взяв. „Вас, панно, — каже їй, — я обшукати мушу“. Тут вона як почервоніє. Очи у неї загоріли ся, румянець іще густійшим став. Губи тонкі, сердиті... Як подивила ся на нас, — вірите, — я й підступити ся не посьмів. Ну, а старший, відома річ, паний, просто лізе до неї... „Я, каже, мушу обшукати, у мене, каже, наказ“. Як крикне вона тут, навіть Іванов, і той від неї одступив ся. Дивлю ся на неї, лице зблідло, ні кровинки на ньому, а очи немов почорніли, і вла, страшенно зла... Ногами тупоче і так скоро каже щось, — тільки я добре й не слухав, що вона говорила... Смотритель теж перелякав ся, води приніс їй у склянці... „Заспокійте ся, прохає її, будь ласка, самі себе пожалійте“. А вона на його тут як напала. „Варвари, каже, ви, хлопці“. Ну, тай ще багато грубих слів йому наказала. Як хочете, але супроти начальства це не добре. Так ми її й не обшуквали. Повів її смотритель у другу кімнату, тай в надзирательницею зараз же вони і вийшли: „Нічого, каже, при них нема“. А вона на нього дивить ся і мов сьмієть ся йому в лице, а очи такі злі. А Іванов — відомо, що пяному море по коліно, — дивить ся та все своє буркоче: „Не по закону, каже, у мене наказ“. Тільки смотритель на це не звернув уваги.

Виїхали. По місту проїзжали, а вона все в вікно карети дивить ся; мов витаєть ся, або знайомих побачити хоче. А Іванов узяв тай спустил завіску, — вікно й закрив. Забила ся вона в куток, притулила ся і дивить ся на нас. А я, признати ся, не витерпів таки: взяв ще одну завіску, піби то сам подивити ся хочу, і відкрив, так щоб їй видко було... Тільки вона й не подивила ся

в вікно і все така сердита в кутку сидить, губи закусила, — до крови, гадаю собі, їх покусає.

Поїхали по залізниці. Погода ясна в цей день була, в осени це діло було, в вересні. Сонце світить, вітер свіжий, осінній, а вона відчинить вікно в вагоні, сама висунеться на вітер, так і сидить. По наказу не можна вікно відчиняти, та Іванов як тільки в вагон зайшов, так і захропів, а я не посмів їй сказати. Потім осьмілився, підійшов до неї і кажу: „Зачинить вікно, панно“. Мовчить і не звертає уваги, наче й не їй кажу, а сама, знаю, добре чує. Постояв я, постояв, а потім знов кажу: „Застудитеся, холодно тепер“. Повернулася до мене і неначе здивувалася чомусь. Подивилася на мене, таї каже так тихо: „Дайте спокій“, і знов у вікно висунулася, а я махнув рукою і відійшов на бік. Стала вона спокійніша. Зачинить вікно, в пальто закутається вся, видко гріється; вітер, кажу, свіжий був, холодно. А потім знов до вікна йде і знов на вітрі стоїть, після тюрми, видно, не надивиться. Навіть повеселіла, дивиться собі й навіть усміхатися стала, і так приємно було тоді на неї дивитися: коли-б начальство віддало, так, здається, зараз би оженився я в нею замість висилки.

Від міста тройкою їхати довелося. Іванов у мене паний, паний; проспить і знов наливається. Вийшов із вагону — хитається. Ну, гадаю, пагано, як би гроший казенних не пропив. Упав у поштовий віз, ліг і зараз же захропів. Сіла вона з ним рядом, — незручно. Подивилася на нього, мов на гадину якусь. Підбралася, щоб не торкнутися його як небудь, у кутку притулилася, а я вже на козли сів. Як поїхали, вітер холодний, я й то змерз, і їй, бачу, холодно. Закамляла міцно і хустку до губ піднесла, а на хустці, бачу, кров. Так мене неначе хто в серце кольнув. — „Ех, кажу, — як можна так! Слабі ви, а в таку погоду виїхали — дуже холодно... Хіба можна так?“ Підвела вона очі на мене, подивилася, і знов у неї в середині мов закипяти стало.

— Що ви, каже, дурні, чи що? Не розумієте, що я не по своїй волі їду? Добрий, — каже, — сам везе, та ще й з жалем своїм лізе.

— Ви-б, кажу, начальству сказали, — в шпиталь лягли-б ніж у такий холод їхати. Дорога не близька.

— А куди? — питає.

А нам, знаєте, остро заборонено казати злочинцям, куди їх везти приказано.

Бачить вона, що я замняв ся, і відвернула ся.

— Не треба, — каже, — це я так. Не кажіть, але й самі не лізьте.

Не витерпів я.

— Ось, кажу, куди вам їхати. Не близько.

Закусила вона свої губи, брови зморщила, тай нічого не сказала. Похитав я головою.

— Ось, — кажу, — молоді ви, не знаєте ще, що це значить! — Дуже досадно мені було, а вона подивила ся тай каже:

— Даремно ви так думаете. Знаю добре, що це значить, але в шпиталь не ляжу. Дякую. Коли вмирати, то краще на волі, а не в шпиталі вашім тюремнім. Ви гадаєте, що від вітру заслабла я, від застуди? Ні, не від цього.

— Там у вас, — питаю, — родичі є? — Це я через те запитав, що вона мені сказала, ніби то у своїх поправляти ся хоче.

— Ні, — каже, — нема у мене там ні рідні, ні знайомих. Місце для мене чуже, але певно є такі як і я зсильні, товариші.

Подивив ся я, як це вона чужих людей своїми називає; невже-ж, думаю, її хто без грошей, да ще незнайому ва дурно поїти, кормити буде? Тільки не почав її розпитувати, бо бачу, брови підіймає, незадоволена, що розпитую. Тільки над вечір дивлюсь: хмари насунули ся, вітер повіяв холодний, а там і дощ пішов. Болото і перше не висхло ще, а тут так грузко стало, просто ки-сіль на дорозі, тай годі. Спину мені болотом усю закидало, та й її порядно попадати стало. Словом, погода на її нещастя почала ся дуже погана: дощиком просто в лице січе; візок хоч і критий і хоч рогожкою її закрив, але що це помагає! Мете скрізь, промерзла, бачу, вона вся, дріжить і очи закрила. По обличчю каплі дощу потекли, а щоки такі бліді, і не рухаєть ся вона, мов не чула. Я навіть злякав ся. Бачу, погана справа виходить зовсім...

В місто Я. ми приїхали в вечері. Збудив я Іванова, вийшли на стацію, звелів я самовар нагріти. А з міста цього пароходи ходять, тільки по наказу нам на пароході возити суворо забороняєть ся. Воно хоч нам це й користніше — економію зробити можна, та боязко. На пристані поліцейські стоять, а то й наш брат жандарм міський донос написати завше може.

Ось панна й каже :

— Я далі на пошті не поїду; як знаєте, парохомом везіть. А Іванов ледви очи продер із похміля, сердитий.

— Вам, — каже, — про це розводити ся не полагаєть ся. Куди повезуть, туди й поїдете.

Нічого вона йому не сказала, а мені каже :

— Чули, що я кажу: не їду!

Одкликав я тут Іванова на бік.

— Треба на парохомі везти. Вам же краще: економія лишть ся.

Він на це пішов, боїть ся тільки...

— Тут, — каже, — полковник є, так щоб чого часом не вийшло; іди, — каже мені, — та спитай, я-ж чогось погано себе почуваю! — А полковник недалечко жив. — Ходім, — кажу, — і панну з собою візьмем. Бою ся я: Іванов, гадаю, з п'яна спати завалить ся, щоб ще чого не вийшло. Як утече вона, або щось зробить собі, а ми за це відповідати-мемо. Пішли ми до полковника. Вийшов він до нас. — Що треба? — питає. Ось вона йому і з'ясовує, але й з ним не добре говорить. Їй попрохати би гарненько: так і так, зробить милость, а вона замість цього в ним по своїому заговорила. — По якому праву, — каже, ну, і так далі, усе грубі слова говорить. Вислухав він її і нічого, спокійно їй так відповідає :

— Не могу я нічого тут зробити. По закону — не можна. Дивлю ся, панна моя почервоніла уся, очи мов вуглі.

— Закон! — каже, і засьміяла ся так по своїому, сердито та голосно.

— Так, — відповідає полковник, закон!

Я тут забув ся трохи, тай кажу :

— Так, ваше в—діє, закон, але вони слабі.

Подивив ся він на мене суворо.

— Як називаєш ся? — питаєть ся. — А ви, пані, коли слабі, чи не не хочете до тюремного шпиталю?

Відвернула ся вона і пішла геть не сказавши ані слова. Ми за нею. Не схотіла до шпиталю, тай то треба сказати: вже коли на місці не лишила ся, а тут без грошей та на чужині, розумієть ся, не приходить ся. Ну, що-ж робити, треба їхати. Іванов на мене накинув ся.

— Що тепер буде? Ізза тебе, дурню, небезпримінно відповідати будемо.

Звелів коний запрягти і ніч перечекати не згодився, так у ночі й виїзжати прийшлося. Підійшли ми до неї: — Ходіть, — кажемо, — коні готові. А вона на канапу лягла, тільки загріватися почала. Спочила на ноги, встала перед нами, випрямила вся, просто на нас дивиться, навіть боявко мені на неї дивитися стало.

— Прокляті ви! — каже, і знов по своєму незрозуміло щось говорити почала. Здається їй по російськи говорить, але нічого зрозуміти не можна. Тільки дуже сердито та жалко говорила: — Ну, — каже, — тепер ваша воля, ви мене замучити можете, робіть що хочете. Іду!

А самовар же на столі стоїть, вона ще й не пила. Ми з Івановом свій чай заварили, а їй їй налив. Хліб із нами білий був, а їй те-ж відрізав. — Випийте, — кажу, — на дорогу, хоч загрітесь трохи. — Вона тоді кальоші одягала, повернула до мене, дивилася, дивилася, потім стиснула плечима і каже: — Що це за чоловік такий? Зовсім ви, здається, божевільний. Не буду я вашого чаю пити.

Вірте, як мені тоді образно стало! Як тепер пригадаю, їй досі серце б'ється. Ось ви не гидуєтеся з нами хліб-сіль їсти. Пана Рудакова везли, той те-ж не гидувався. А вона гидувався. Звеліла собі потім за другим столом самовар особно загаріти і відома річ, за чай, за самовар у трое заплатила.

Оповідач замовк і на деякий час у хаті настала тиша, переривана тільки рівним диханням молодшого жандара.

— Ви не спите? — запитав у мене Гаврилов.

— Ні, кажіть, будь ласка, далі, я слухаю.

— Багато я від неї муки натерпівся. Дорогою, знаєте, в ночі все дощик, погода погана. Лісом їдеш, ліс стогоном стогне. Її не бачу, ніч темна, непогожа, хоч око виколи, а вона у мене перед очима так і стоїть, так завше в ночі й у день бачу її: і очі її, і лице, сердите, бліде, і як вона замервля вся, як дивиться кудись, мов думки свої в голові перевертає. Як зі стації виїхали, став я її кожухом укривати.

— Одягніть, кажу, кожух, усе, знаєте, тепліше буде.

— Ваш, — каже, — кожух, ви й одягайте.

Кожух, правда, мій був, та додумався я і кажу їй:

— Не мій кожух, по закону вам помагаєть ся.

Одягнула ся... Тільки й кожух не поміг; як розвидніло ся, подивив ся я на неї, а вона на себе не похожа стала. Як зі стації знов виїхали, приказала Іванову на козли сісти. Побуркотів він, та не посьмів не послухати ся, тим більше, що хміль у нього трошки пройшов. Я сів із нею рядом. Три доби їхали ми й ніде не ночували. Перше діло: по наказу сказано не зупиняти ся на нічліг, а на випадок дуже великої втоми зупиняти ся лише в містах, де є караули. Ну, а тут, самі знаєте, які міста. Та й вона сама-ж поспішає, — скоріше їй на місце хотіло ся.

Приїхали таки на місце: як камінь у мене з плечий упав, коли ми місто побачили. І треба вам сказати, при кінці вона майже на руках у мене доїхала. Бачу, лежить на візку непритомна; як затрусить візок, вона головою об спинку і вдарить ся. Підняв я її на руку, на праву, так і віз — усе лекше. З початку відштовхнула мене. — Геть, — каже, — не догоркайтесь! — А потім нічого... Може від того, що непритомна була... Очи закриті, віки зовсім почорніли і лице краще стало, не таке сердите. І навіть так було, що засьмієть ся крізь сон і наче просьвітліє. Певно їй, бідній, гарне щось снило ся... Як до міста доїзжать стали, очунала вона, підняла ся... Непогода пройшла, сонце виглянуло, ось вона й повеселіла. З губернії її далі відправили, в губернській місті не zostавили, і мені-ж її далі везти довело ся. Тоді жандари в роз'їздах були. Дуже втомила ся вона, але все-ж весела виїхала. Як виїзжали ми, дивлюсь, у поліцію народу набираєть ся, — панночки молоді, та пани-студенти, видно зсильні... І всі мов знайомі в нею балакають, за руку здоровкають ся, розпитують. Гроший їй принесли, хустку на дорогу. Провели... Їхала весела, кашляла тільки часто, а на нас навіть не дивила ся, мов нас не було. Приїхали в повітове місто, де їй жити призначено; здали її під розписку. Зараз вона фамілію якусь називає.

— Тут, — каже, — такий то?

— Тут, — відповідають.

Справник приїхав.

— Де, — каже, — жити будете?

— Не знаю, — каже, — поки що до Рязанова піду.

Похитав він головою, а вона зібрала ся й пішла, з нами не прощавши ся...

— Що-ж, так ви більше й не бачили її? — запитав я.

— Бачив, та краще-б і не бачити... І швидко навіть я знов її побачив. Як приїхали ми з командіровки, зарав знов нарядили і знов у той же бік. Студента одного везли. Веселий такий, пісні добре співав і випити любив. Його ще далі послали. Ось поїхали ми через те місто, де ми її залишили, і стало мені цікаво про життя її дізнати ся. — Тут, питаю, панночка наша? — Тут, кажуть, тільки якась чудна вона; як приїхала, так просто до всильного пішла і ніхто її потім не бачив — у нього й живе... Дехто каже: слаба вона, а другі кажуть, ніби то вона у нього за любовницю живе. Звісно, народ базікає... А я-ж знаю, як вона з ним живе. Пригалало ся мені, як вона казала: Померти мені у своїх хочеть ся. І так мені цікаво стало, і не те, що цікаво, а попросту мене туди так і потягло. Пішов, добрі люди дорогу показали; жила вона в кінці міста. Домичок маленький, дверці низенькі. Війшов я до того всильного, дивлю ся, — чисто у нього, кімнатка ясна, в кутку ліжка стоїть, завіскою куток відгорожено. А рядом майстерня у нього маленька, — там на лаві другу постіль положено. Як війшов я, вона на ліжку сиділа, шалем обвинена і ноги під себе підбрала, щось шие. А всильний рядом на лаві сидить, з книжки щось їй читає. Шие вона, а сама слухає. Стукнув я дверима, вона як побачила, підвела ся, за руку його схопила, та так і замерла. Очи великі стали, темні та страшні... Ну, все, як і перше бувало, тільки ще бліднішою мені видала ся. За руку його міцно стиснула, він злякав ся, до неї кинув ся.

— Що, — каже, — з вами, заспокойте ся!

А сам не бачить мене. Потім пустила вона його руку, з ліжка встати хоче.

— Прощайте, — каже йому, — видко їм для мене смерти гарної жалко. Прощайте!

Тут і він обернув ся, побачив мене, як скочить на ноги... Думав я — тут він убє мене напевно. Вони, знаєте, подумали, що знов її брати приїхали. Тільки бачить, стою я мов неживий, — сам злякав ся, та ще й один.. Обернув ся він до неї, за руку взяв, засміяв ся.

— Та заспокойте ся ви, — каже. — А вам, — питає мене, — чого тут треба?

Дуже мені совісно стало, що злякав її. Сказав йому, що побачити прийшов, тай вона мене півнала. Бачу я, сердить ся ще,

як і перше. Ось сердить ся, тай годі, — так і закипає; здасть ся, вже я всею душею рад би услужити, а вона як гляне, мов змією лютою їй здаєш ся.

Розібрав він, у чім річ, засьміяв ся до неї, став їй щось казати. Не все я міг зрозуміти; ви, панове, завше чудно якось так між собою балакаєте. Він спокійно, тихо говорить; а вона сердито та грубо. Зсильний їй каже: Ви зрозумійте: чоловік до вас прийшов, а не жандар. А вона йому кидає: А навіщо він служить?

Господи, — гадаю собі, невже-ж я й не чоловік для неї? Хиба-ж по своїй волі я їй щось недобре вчинив? Так мені гірко стало. — Вибачайте, — кажу, — що злякав вас.

— Це, — каже, — нічого, що злякали. Не в тім річ.

Ніяково мені стало.

— Бувайте здорові!

Вона нічого не сказала, а він повернув ся, руку мені подав, спитав, чи далеко їдемо...

— Будете їхати назад, завертайте до нас.

А вона дивить ся на нього, усьміхаєть ся по своєму.

— Не розумію вас, — каже. А він їй: — Зрозумієте колись, серце у вас не зле.

Коли ми їхали назад, прикликає начальник старшого і каже:

— Вам треба тут лишати ся, поки розпорядження не прийде; телеграму дістав: на папір вам треба чекати з пошти.

Лишили ся ми. От я і знов до них пішов, себто не до них, а так просто кодо них пройшов, а після думаю: треба зайти, хоч у хазяїнів про неї запитати. Хозяїн домовий каже: Погано, як би не померла. Боюсь відвічальности, бо пона кликати не хотять. Стоїмо ми так, балакаємо, аж у той самий час виходить зсильний. Побачив мене, поздоровкав ся тай питає: — Знов прийшов? Що-ж. Заходи, коли хочеш. — Я й ввійшов потихеньку, а зсильний за мною. Подивила ся вона тай питає:

— Знов цей чоловік? Ви його покликали?

— Ні, — каже, — я його не кликав, сам прийшов.

Я не витерпів і кажу їй:

— За що це ви, панночко, так сердите ся на мене? Мов ворог я вам.

— Ворог, — каже. — А ви хиба цього не знаєте? Ворог!
— Голос у неї слабкий став, тихий такий, на щоках румянець так і горить і лице приємне, приємне, — здасть ся, не можна надивити ся. Бачу: не животіти їй уже на цьому світі, став прощення просити — гадаю, як би без прощення не померла.

— Простіть мене, — кажу, — коли вам що недобре зробив. Знов бачу, закипає...

— Простити! От ще! Ніколи не прошу, і не думайте, ніколи!

Оповідач знов замовк і задумав ся. Потім продовжав тихіше і задумано.

— Знов у них балачка пішла. Ви, чоловік освічений, по їхньому мусите розуміти, так я вам скажу, які слова заламятав. Коли стали вони тихіше, спокійніше говорити, я й велухав ся. Слова запам'ятав і досі памятаю, а змісту не розумію. Він каже: — Зрозумійте, не прощення важно, чоловіка в ньому признайте. Простити — инше діло, він сам може не простив би. А потім уже зовсім чудно заговорили; один на другого дивлять ся сердито і по словам ніби то лають ся. Він їй каже: — Ви сектантка. — А ви, — вона йому, — холодний, байдужний чоловік. — Як вона йому це слово сказала, він аж підскочив. — Байдужний, ну, ви самі знаєте, що неправду сказали! — Може, — відповідає і засміяла ся йому, — а ви хиба правду сказали? — А я, каже, правду. — Задумала ся вона, руку йому протягла, він руку взяв, а вона в лице йому подивила ся, таї каже: — Так, ви може маєте рацію. — А я стою, як дурень, дивлю ся. а у самого так і ссе під серцем, так і підступає. Потім повернула ся вона до мене, подивила ся на мене без гніву і руку подала.

— Ось — каже — що я вам скажу: ніколи я вас не прошу, чуєте? вороги ми. Ну, а вам руку подаю, бажаю чоловіком стати. Втопила ся я, — каже йому.

Померла вона скоро. Як ховали її, я й не бачив, у справника був. Тільки на другий день зсильного того стрінув. Підійшов до нього, дивлю ся: він на себе не схожий. Зросту був високого, лицем серйозний, перше привітно дивив ся, а тепер звірем на мене просто глянув. Подав, було руку, а потім руку мою кинув і сам відвернув ся.

— Не можу, — каже, — тебе бачити тепер. Іди собі... Бога ради йди... Потім, коли в місті лишити ся, заходь.

Опустив голову тай пішов, а я на квартиру пішов; так мене засало, що два дні нічого не їв. Нудьга... На третій день справник прикликав мене і каже:

— Можете тепер їхати; бумага прийшла, та пізно. — Видко нам знов її везти-б прийшло ся, та вже Бог пожалів, сам забрав.

Тільки це ще не все. Коли я їхав назад, приїхали ми на одну стацію. Входимо в кімнату, а там на столі самовар стоїть, закуска усяка і якась старенька сидить, хазяйку чаєм частує. Чистенька бабуся, маленька та весела і говірлива. Все хазяйці про свої справи розкажує.

— Ось, — каже, — зібрала я річи, дім, що в спадщину дістала, продала й поїхала до моєї голубки. От зрадів. Вже й вилає, розсердить ся, — знаю, що розсердить ся, а все-ж рада буде. Писала мені, не веліла приїздити. Щоб навіть не сьміла я до неї приїхати!... Ну, та все пусте.

Так тут мене мов хтось під лівий бік штовхнув. Вийшов я в кухню.

— Що це за стара? — питаю я дівчини служниці. — А це, — каже, — тої самої панночки, що той раз везли, рідна мати.

Вірите, тут мене хитнуло навіть. Бачить дівчина, що на лиці я змінив ся, питає:

— Що, служба, з тобою?

— Тихо, — кажу, — панна та вмерла.

Тут дівчина ця — а дівка, треба сказати, гуляща була, з проїзжими гуляла — а тут як силесне в долоні, як заплаче тай геть із хати. Взяв я шапку тай сам вийшов, чув тільки, як стара в хаті з хазяйкою балакають. І так мені цієї старенької страшно стало, так страшно, що й висловити не вмю. Пішов я просто по дорозі, і опісля вже Іванов мене з возом дігнав, я й сів.

...Ось яке діло. А справник доніс, видко, начальству, що я до асильних ходив, тай полковник Я—ський те-ж доніс, як я за неї заступав ся, — одчо до одного й підійшло. Не хотів мене начальник підфіцером робити.

— Який ти унтер-офіцер, — каже, — баба ти! В карцер би тебе, дурню!

Тільки мені в той час байдуже до цього було і навіть ні трішки не жаль. І все цю панночку сердиту забути не міг, тай тепер те ж саме: так і стоїть перед очима. Що це значить? Хто-б мені це з'ясував? Та ви, пане, не спите?

Я не спав... Глибока пітьма закинутої в лісі хатини томила мою душу, і сумний образ помершої дівчини вставав у ній під глухі ридання бурі.

Перекладає *Ж. Озоменко.*

